

Research Article

DOI: 10.22124/jol.2024.25615.2409

University of Guilan

Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Journal
Vol . 15, No.1, Spring & Summer 2024(Serial 29)

Criminal Liability from the Perspective of Virtue Ethics

1. Rahim Nobahar,

Associate Professor, Department of Islamic Law, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.(Corresponding Author: r-nobahar@sbu.ac.ir.)

2. Kamran Mahmoodiyan Esfahani

Assistant Professor, Department of Law, Khomeini Shahr Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Submit Date:2023/10/27

Accept Date:2024/04/20

Abstract:

The philosophy of virtue ethics can serve as the foundation for a virtue-based criminal law. Proponents of this perspective assert that the descriptive concept of crime is derived from three key principles of virtue ethics (vice, akrasia, and enkratia). These moral constructs influence both the "foundation" and "extent" of criminal responsibility. The primary question, then, is how the scope of "criminal responsibility" is articulated based on these virtue ethics principles, and whether criminal responsibility is "character-based" or "conduct-based." Some virtue ethicists argue that "character" is a prerequisite for criminal responsibility, whereas other philosophers of criminal law emphasize the element of "conduct" in determining criminal liability. Adopting an analytical-critical method, this article aims to assess the influence of these three virtue ethics concepts on the notion of crime, before presenting counterarguments to this position. The article argues that those three aforementioned dimensions of moral wrongdoing i.e. vice, akrasia, and enkratia do not function as a "necessary condition" within the "descriptive" concept of crime. Consequently, the realm of criminalization and the foundation of criminal responsibility cannot be solely formulated based on ethical concepts.

Key Words: *Virtue Jurisprudence, Vice, Akrasia, Enkratia, Wellbeing.*

1. Introduction

The philosophy of virtue law has been focused over the past two decades on three main and interrelated issues. First, examining how virtue theory forms the moral basis for laws. Second, how personal characteristics play a role in "legal reasoning" and legal decision-making. Finally, how the interaction between judges, lawyers, and other legal practitioners can become an integral part of a virtuous life. Virtue theory in all these areas, unlike consequential and deontological approaches, considers the concept of virtue at the top of legal analyses.

By applying the concepts of virtue ethics, philosophers of virtue law propose the theory of virtuous criminal responsibility as a theory that focuses on "character" or "agent" as well as the concept of "practical wisdom". These philosophers believe that what criminal law condemns is not merely "harm," but lack of practical reason which leads to this loss. That is, the cause of criminal responsibility is not just "criminal action" according to the definition of crime. Rather, crime stems from a failure in "practical reasoning."

Therefore, judges must use the concept of intellect or practical wisdom in a trial, and this can be achieved by applying flexible laws. It also requires special attention to the "individual characteristics" of the accused. Judges must decide whether such a defendant "made the right choices in the particular position he was in. Also, if they, themselves were placed in such situations, would they have taken the same action. These issues are subject to practical wisdom.

This theory considers the lack of practical reason as one of the main aspects in identifying "intentional objects" in the field of criminal responsibility, i.e., the part of the subject for which the accused is convicted. In other words, "lack of practical understanding" is the basic element of criminal responsibility. Some theorists have gone beyond the normative philosophy of law, arguing that virtuous criminal law is a "descriptive theory" of criminal law, a theory that conforms to the current conditions in criminal law rather than a normative theory of criminal law.

In any case, evaluating the dimensions of lack of virtue leads us to the point that in the case of wrong behavior, how the concept of error and the characteristics of the offender are explained in the definition of crime. Of course, the relationship between the concepts of lack of virtue and the domain of criminal responsibility can also be sought in response to the question: according to virtue view, does moral error occur without bad action merely for the existence of bad motives? In other words, does the field of criminalization extend to people's internal states, or whether "wrong behavior" is a necessary element in a virtue-based criminalization?

2. Methodology

Data collection in this research is library-based and based on description, analysis, and critical evaluation of data. In addition, the current research is a combination of historical perspective and moral philosophy, and finally their evaluation from the perspective of criminal law, which gives it an interdisciplinary aspect. To analyze the moral foundations of criminalization, a "subject-oriented" approach is adopted; That is, the focus is on "grand theories" in the form of fundamental schools of moral philosophy (virtualism) and not on the history of philosophy.

3. Results and Discussion

The philosophy of virtue ethics can serve as the foundation for a virtue-based criminal law. Proponents of this perspective assert that the descriptive concept of crime is derived from three key principles of virtue ethics (vice, akrasia, and enkratia). These moral constructs influence both the "foundation" and "extent" of criminal responsibility. The primary question, then, is how the scope of "criminal responsibility" is articulated based on these virtue ethics principles, and whether criminal responsibility is "character-based" or "conduct-based." Some virtue ethicists argue that "character" is a prerequisite for criminal responsibility, whereas other philosophers of criminal law emphasize the element of "conduct" in determining criminal liability. This article aims to assess the influence of these three virtue ethics concepts on the notion of crime, before presenting counterarguments to this position. The article argues that those three offer-mentioned dimensions of moral wrongdoing i.e. vice, akrasia, and enkratia do not function as a "necessary condition" within the "descriptive" concept of crime. Consequently, the realm of criminalization and the foundation of criminal responsibility cannot be solely formulated based on ethical concepts.

4. Conclusions

The main question is how a normative theory based on the philosophy of virtue ethics can be achieved. The relationship between an agent-oriented theory and criminalization would not be straightforward. We assume that criminal responsibility is based on actions. Consequently, the subject of virtue-based criminalization theory is not behavioral characteristics, but the action based on vice. As a pioneer of virtue ethics, Aristotle distinguishes between the concepts of vice, virtue, akrasia, and enkritic. In this context, vice-based action is the only concept that can play a role in the theory of virtue criminalization. To link vice to criminalization, we must not link vice factors, including motive, to action.

5. Selection of References

- Aristotle (2009), **The Nicomachean Ethics**, Translated by David Ross, New York: Oxford University Press
- Duff R. A. (2002), **Crime, Prohibition, and Punishment**, Journal of Applied Philosophy, Vol. 19, No. 2.
- Duff, R. A (2008), **Virtue, Vice, and Criminal Liability** In Virtue Jurisprudence, Edited by Colin Farrelly and Lawrence B. Solum, New York: Palgrave Macmillan.
- Duff, R. A., (2002), **Virtue, Vice, and Criminal Liability: Do we want an Aristotelian criminal law?** In: Buffalo Criminal Law Review, Vol. 6, No. 1.
- Duff, R.A (1993), **Choice, Character, and Criminal Liability**, In: Law and Philosophy, Vol. 12.
- Duff, R.A. (2002), **Rule-Violations and Wrongdoings**, in Criminal Law Theory: Doctrines of the General Part, edited by Stephen Shute, A. P. Simester; Oxford University Press.
- Duff, R.A. (2006), **The Virtues and Vices of Virtue Jurisprudence** in: Values and virtues: Aristotelianism in Contemporary Ethics, Edited by Timothy Chappell, New York: Oxford University Press.
- Duff, R.A.(2013), **Virtue, Vice and the Criminal Law - A Response to Huigens and Yankah** In Law, Virtue and Justice. Edited by H. H. Lai & A. Amaya, Oxford: Hart Publishing.

Citation:

Nobahar, R & Mahmoodiyan Esfahani, K (2024), "Criminal Liability from the Perspective of Virtue Ethics", **Criminal Law Research**, 15(29), pp. 163-177.
DOI: 10.22124/jol.2024.25615.2409

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مسئولیت کیفری از نظرگاه اخلاق فضیلت

۱- رحیم نوبهار*

دانشیار گروه حقوق اسلامی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

✉ rnobahar@gmail.com

۲- کامران محمودیان اصفهانی

استادیار گروه حقوق، واحد خمینی شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۱

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۸/۰۵

چکیده:

ریشه‌های فلسفه حقوق کیفری فضیلت‌گرا را باید در فلسفه اخلاق فضیلت پیگیری نمود. نظریه پردازان این نحله فکری بر این باورند که مفهوم توصیفی جرم بر اساس مفاهیم سه‌گانه اخلاق فضیلت (رذیلت، ناخودداری و خودداری) شکل می‌گیرد؛ یعنی این مفاهیم اخلاقی بر «اساس» و «درجه» مسئولیت کیفری تأثیرگذار هستند. پرسش این است که بر اساس مفاهیم فضیلت‌محور، حوزه «مسئولیت کیفری» چگونه تبیین می‌شود؟ برخی از فضیلت‌گرایان معتقدند که «منش» شرط لازم مسئولیت کیفری است؛ در مقابل، بعضی دیگر از فیلسوفان حقوق کیفری در زمینه مسئولیت کیفری بر عنصر «رفتار» تأکید می‌کنند. این نوشتار با روش تحلیلی-انتقادی، نخست تأثیر مفاهیم سه‌گانه اخلاق فضیلت بر مفهوم جرم را بررسی کرده و سپس دلایلی علیه این موضع عرضه نموده است. همچنین این تحقیق استدلال می‌کند که ابعاد خطای اخلاقی سه‌گانه (رذیلت، ناخودداری و خودداری) به‌عنوان یک «شرط لازم» در مفهوم «توصیفی» جرم تأثیری ندارند و حوزه جرم‌انگاری و اساس مسئولیت کیفری را نمی‌توان صرفاً بر اساس مفاهیم منشی طراحی نمود.

واژگان کلیدی: فلسفه حقوق فضیلت، رذیلت، ناخودداری، خودداری، شکوفایی.

مقدمه

بنابر یک تلقی، مسئولیت کیفری عبارت است از قابلیت یا اهلیت شخص برای تحمل تبعات جزایی رفتار مجرمانه. تحولات اندیشه‌های حقوق کیفری حکایت از آن دارد که مسئولیت کیفری در پرتو نظریه‌های مصلحان اجتماعی و تعالیم آسمانی، با فاصله گرفتن از ماهیت مادی خود، بر بنیان‌های عدالت و اصول اخلاقی بنا شده است (Mirsaeidi, 2016: 14 and 21). آنچنان که ساحت مسئولیت کیفری با مفاهیم اخلاقی به‌گونه‌ای در آمیخته که تصور کنار نهادن تحلیل‌های اخلاقی محکوم به شکست است. در این میان، نظریه اخلاق فضیلت به سهم خود به مناقشات فراوانی در زمینه تحلیل مسئولیت کیفری دامن زده است.

نظریه مسئولیت کیفری فضیلت‌گرا در بستر «فلسفه حقوق فضیلت»^۱ شکل می‌گیرد. این تفکر، مفاهیم مرتبط با اخلاق فضیلت مانند شکوفایی و فضیلت را که از عناصر اساسی «فلسفه حقوق فضیلت» قلمداد می‌شوند به کار می‌بندد و دیدگاهی را نسبت به «ماهیت» و «غایت» قانون ارائه می‌کند (Solum, 2013: p. 1-2).

نظریه پردازان فلسفه حقوق فضیلت با به‌کارگیری مفاهیم اخلاق فضیلت، نظریه مسئولیت کیفری فضیلت‌گرا را به‌عنوان نظریه‌ای که بر «منش» یا «عامل» و همچنین مفهوم «حکمت عملی»^۲ تمرکز دارد، پیشنهاد کرده‌اند؛ این فیلسوفان معتقدند آنچه را که حقوق کیفری محکوم می‌کند صرفاً «ضرر» نیست، بلکه نبود عقل عملی منتهی به این ضرر است؛ یعنی دلیل مسئولیت کیفری فقط «عمل مجرمانه» با توجه به تعریف جرم نیست، بلکه جرم از یک نقص در «تعقل عملی» یا فهم ناشی می‌شود. از همین رو، قضات در دادرسی باید از مفهوم عقل یا حکمت عملی^۳ بهره بگیرند و این کار با به‌کارگیری قوانین انعطاف‌پذیر میسر می‌شود و نیازمند توجه ویژه به «خصوصیات فردی» متهم خواهد بود. قضات باید تصمیم بگیرند که چنین متهمی «در موقعیت خاصی که قرار داشته، انتخاب‌های درستی انجام داده یا خیر». همچنین اگر قضات خود «در چنین شرایطی قرار می‌گرفتند، آیا همین اقدام را انجام می‌دادند یا خیر» (Duff, 2013: p. 207; Huigens, 2004: p. 490) این مسائل با توجه به حکمت عملی قابل بررسی است.

نظریه مذکور، فقدان عقل یا فهم را یکی از جنبه‌های اصلی در شناسایی «امور التفاتی»^۴ در حوزه مسئولیت کیفری به‌شمار می‌آورد؛ یعنی بخشی از موضوعی که متهم به سبب آن محکوم می‌شود؛ به عبارتی «فقدان فهم عملی» شرط اساسی مسئولیت کیفری است. بعضی از نظریه‌پردازان این دیدگاه، فراتر از فلسفه هنجاری حقوق رفته و معتقدند که حقوق کیفری فضیلت‌محور یک «نظریه توصیفی»^۵ از حقوق کیفری است؛ نظریه‌ای که با شرایط موجود در قوانین کیفری مطابقت دارد و نه یک نظریه «باید انگار» از حقوق کیفری (Duff, 2008: pp. 207-208; Huigens, 1995: pp. 1439-1424-1463).

ما در این نوشتار نشان می‌دهیم که - با وجود نقش «غیر اساسی» منش در حقوق کیفری، نظریه منش‌محور نمی‌تواند یک نظریه توصیفی باشد، بلکه دیدگاهی صرفاً «تجویزی»^۶ نسبت به مسئولیت کیفری است؛ به عنوان مثال قاتل، متجاوز به عنف و سارق، همگی ممکن است هنگام ارتکاب جرم فاقد عقل عملی بوده باشند، اما آن‌ها به‌علت «ارتکاب» این رفتارها محکوم و در نهایت مجازات می‌شوند؛ یعنی به‌علت آنچه با قربانیان خود «انجام» داده‌اند و نه به‌علت فقدان فهم (عقل) عملی.

پیش فرض ما در این نوشتار این است که با وجود تأثیر اخلاق فضیلت بر حوزه مسئولیت کیفری، رابطه مسئولیت اخلاقی با مسئولیت کیفری از نوع «این‌همانی» نیست. مفاهیم اخلاق فضیلت در حوزه مسئولیت کیفری نقش بازی می‌کنند، آنچنان که

1. Virtue Jurisprudence

۲. حکمت عملی به اعمالی تعلق دارد که باید انجام شوند؛ برای مثال، دانشجویی که از فضیلت حکمت عملی برخوردار است، در اوضاع و احوال بد اقتصادی، به‌جای اندوه و نشستن، باید خود را برای امتحانات ترم آینده آماده کند. ارسطو فضیلت اخلاقی را حالت منشی ناظر به انتخاب می‌داند که در حد وسط جای دارد و انسان دارای حکمت عملی آن را معین می‌کند. (Aristotle, 2009, 1107 a: p. 31).

۳. فرونسیس (Phronesis).

4. Intentional object

5. Descriptive

6. Prescriptive

گاهی ظاهر مسئولیت کیفری در جلوه مفاهیم مرتبط با مسئولیت اخلاقی مخدوش جلوه می‌نماید، اما همچنان باید اذعان داشت که مرزهای مسئولیت کیفری و اخلاقی با گسست‌هایی مواجه است. مقصود از مسئولیت کیفری در این نوشتار، معنای عام آن است که شرایط قابلیت انتساب و عناصر جرم را در بر می‌گیرد - یعنی همان الگوی سنتی قابلیت انتساب. به بیان دیگر، اگر مفاهیم منشی مانند خودداری یا ناخودداری در تعریف جرم جایگاهی داشته باشند، می‌توان گفت مسئولیت کیفری مبتنی بر «رفتار» خطا نیست و حوزه جرم‌انگاری نیز قابل تسری به حالت‌های درونی افراد را هم دارد. بدین ترتیب، مفاهیم منش محور، نقطه مشترک جرم‌انگاری و مسئولیت کیفری قلمداد می‌شوند. مقصود از اخلاق فضیلت، اخلاق فضیلت ارسطویی و نوارسطویی است. به همین دلیل هم نوشتار حاضر از پرداختن به آراء دیگر فیلسوفان از جمله کانت در باب فضیلت احتراز جسته است.

به هر روی، بررسی ابعاد فقدان فضیلت ما را متوجه این نکته خواهد کرد که چگونه مفهوم خطا با وجود فعل خطاکارانه و ویژگی‌های منشی فاعل در تعریف جرم تبیین می‌شود. البته، ارتباط مفاهیم فقدان فضیلت با حوزه مسئولیت کیفری را می‌توان در پاسخ به این پرسش هم جست‌وجو کرد: براساس دیدگاه فضیلت‌گرایان، خطای اخلاقی به صرف وجود انگیزه بد، بدون عمل بد محقق می‌شود؟ به دیگر سخن، حوزه جرم‌انگاری به حالت‌های درونی افراد تسری پیدا می‌کند یا اینکه «رفتار خطا» شرط لازم جرم‌انگاری فضیلت‌بنیان است؟ این مقاله به روش تحلیلی-انتقادی به واری‌های پرسش‌های مذکور می‌پردازد.

۱. مفاهیم اخلاقی مرتبط با مسئولیت کیفری در نظریه اخلاق فضیلت

فضیلت‌گرایان، مفاهیم اخلاقی را در تعریف مسئولیت کیفری جای می‌دهند؛ آن‌ها مدعی‌اند که مسئولیت کیفری عامل در چهارچوب مفاهیم رذیلت، ناخودداری^۱ و خودداری^۲ تبیین می‌شود. پس مناسب است این مفاهیم را تحلیل کنیم.

۱.۱. رذیلت

همان‌گونه که فضیلت کمال اکتسابی است، رذیلت نیز عیب و نقص اکتسابی است (Zagzebski, 2016: 170). برای تحقق رذیلت، ویژگی‌های روان‌شناختی قابل سرزنش لازم است (Lawrence, 2016: 397). به همین علت ممکن است فردی عمل بدی را انجام دهد ولی رذیلت‌مند نباشد؛ زیرا صرف عمل بد برای تحقق رذیلت کفایت نمی‌کند.

شخص رذیلت‌مند باید واجد سه ویژگی باشد: نخست، به انجام دادن اعمال بد تمایل داشته باشد. دوم، تصور نادرستی از خوبی داشته باشد. سوم، انگیزه انجام اعمال را به این علت که آن‌ها را به خطا خوب می‌داند، داشته باشد. همه این ویژگی‌ها قابل سرزنش هستند؛ برای مثال، فردی را تصور کنید که به‌طور «مداوم»^۳ هرزه‌نگاری می‌کند؛ با این تصور که لذت جنسی مهم‌ترین لذت با ارزش است. تصور این فرد از خوبی نادرست است؛ ضمن اینکه فرد مذکور انگیزه انجام این عمل مذموم را هم دارد.

یکی از نمونه‌های جالبی که با ویژگی‌های رذیلت ارسطویی تطابق دارد، پرونده سعید حنایی، قاتل معروف زنجیره‌ای است. سعید، معروف به قاتل عنکبوتی مرتکب قتل شانزده نفر در مشهد شد.^۴ اظهارات او به روشنی نشان می‌دهد که وی تمام ویژگی‌های یک شخص رذیلت‌مند را داشته است. او پیوسته مرتکب قتل دیگران می‌شد. باورهای نادرستی در مورد عملش داشت و معتقد بود که خداوند عنایتش را متوجه او کرده است. به باور او، بعد از ارتکاب دوازده قتل که انجام داد رحمت خداوند نازل شد و باران آمد!

۱. آکراسیا (Akrasia)

۲. آنکراتیا (Enkratic)

۳. رذیلت نیز مانند فضیلت از نوعی عادت و ثبات برخوردار است. در رفتارهایی مانند روسپی‌گری، هرزه‌نگاری و اعتیاد به مواد مخدر نوعی عنصر عادت وجود دارد.

۴. ارسطو برخی از رفتارها مانند زنا، سرقت و قتل را داخل در قاعده حدوسط نمی‌داند و آن‌ها را ذاتاً خطا محسوب می‌کند. دیدگاه ارسطو در این مورد ریشه در نظریه حقوق طبیعی او دارد و ارتباطی با رویکرد رذیلت ارسطویی ندارد (See: Aristotle, 1107 a: p.31).

زیرا اندیشه او برآمده از یک ذهن «ایدئولوژیک»^۱ بود.

اظهارات سعید و کیفیت عمل او حکایت از این دارد که وی صادقانه باورهای نادرستی داشته است. از این رو اعمال او باید مشمول حکم قتل به اعتقاد مهدورالدم بودن مقتول باشد (ماده ۳۰۳ قانون مجازات اسلامی). با وجود این، دستگاه عدالت کیفری تصمیم می‌گیرد چشمان خود را بر این حکم قانونی ببندد. شاید دست‌اندرکاران نظام کیفری به طور ضمنی پذیرفته بوند که قصاص نکردن سعید حنایی معطوف به «عدالت» و «اخلاق» نخواهد بود و قتل به اعتقاد مهدورالدم بودن می‌تواند به مراتب سرزنش‌پذیرتر از سایر موارد باشد.^۲ به نظر ما، در چهارچوب مفهوم ردیلت مقررات مربوط به جنایت به اعتقاد مهدورالدم بودن قابل نقد و اصلاح است.

نکته دیگر آنکه ردیلت در دو حوزه «احساس»^۳ و «اعمال» وجود دارد. بدیهی و منطقی است که در حقوق کیفری فضیلت‌گرا، آنچه مورد خوانش قرار می‌گیرد، اعمال ردیلانه است و نه عواطف یا احساسات ردیلانه. برخی از ردایل زیر عنوان «ردایل بی‌اعتنایی»^۴ متضمن جهت‌گیری مثبتی نسبت به یک خیر یا شر نیستند، بلکه شامل «نبود» جهت‌گیری مناسب هستند، مانند بی‌اعتنایی نسبت به شرارت یا «سنگدلی»^۵، که بی‌توجهی یا توجه ناکافی به درد دیگران را نشان می‌دهد. در حقیقت، نداشتن تأثر از ضررها و رنج‌ها، مانند بی‌اعتنایی به رنج دیگران، مسئله‌ای ردیلانه است (Hurka, 2001: p. 95).

جرائم مرتبط با ردیلت بی‌اعتنایی می‌تواند در قالب فعل یا ترک فعل باشد؛ بنابراین، کسی که از روی سنگدلی به فرزند خود غذا نمی‌دهد یا کسی که به فرد مصدوم کمک نمی‌کند یا زوجی که به علت بی‌اعتنایی به فرزند و زوجه خود از پرداخت نفقه امتناع می‌کند، ردیلت بی‌اعتنایی را نشان می‌دهد. همچنین کسی که به سبب نداشتن عاطفه (بی‌احساسی) به آسانی به دیگری صدمه جسمی می‌زند یا توهین می‌کند، دارای ردیلت بی‌اعتنایی است. بنابراین، گاه ترک یک فضیلت مانند ترک کمک به مصدوم مساوی با یک ردیلت است.

۲.۱. ناخودداری

ارسطو در کتاب هفتم اخلاق نیکوماخوس به بررسی خصوصیتی از شخصیت می‌پردازد که به اندازه ردیلت «درخور سرزنش»^۶ نیست و به اندازه فضایل هم «ستایش‌پذیر»^۷ نیست (Karaunt, 2001: p.56). در واقع، ممکن است فردی فاقد فضیلت شناخته شود، بی‌آنکه ردیلت‌مند باشد. فضیلت‌گرایان چنین وضعیتی را «ناخودداری» می‌نامند و آن را معمولاً «ضعف اراده»، «عدم خویشنداری»^۸ و «فقدان تسلط بر خویشتن» ترجمه می‌کنند (Warburton, 2014, p.25).

شخص ناخوددار مانند شخص ردیلت‌مند، پیوسته اعمال بدی را انجام می‌دهد، اما برخلاف شخص ردیلت‌مند، تصور درستی از خوبی و بدی دارد؛ ضمن اینکه انگیزه‌های معارضی هم دارد؛ یعنی از انجام افعال بد احساس ندامت می‌کند (Battaly, 2017: 151, 152, and 162).

۱. افراد ایدئولوژیک راه‌حل مسائل را واحد می‌دانند و معتقدند روش دستیابی به حقیقت فقط در نزد آن‌ها یافت می‌شود. این افراد نظرات مخالف با خود را در تناقض با حق می‌دانند. این تفکر نمی‌تواند با مخالفان مدارا کند و در صلح باشد. از دیدگاه کانت، صلح پایدار فقط از چشم‌انداز «نظریه ناآشکارگی» حقیقت حاصل می‌شود.

See: Malekian, Mustafa, Debate on the Nature and Presuppositions and Benefits of Dialogue, 2016, available at: <https://3danet.ir>.

۲. البته شاید سعید حنایی از اثبات اعتقاد خود به مهدورالدم بودن مقتولان ناتوان بوده است.

3. Passion
4. Vices of indifference
5. Callousness
6. Blameworthy
7. Praiseworthy
8. Incontinent

فرض کنید الف و ب در رابطه عاطفی با یکدیگر قرار دارند و با هم اخلاقاً توافق می‌کنند که متعهد به یکدیگر باشند. الف خیانت را بد می‌داند و تعهد اخلاقی به معشوقه‌اش را دوست دارد. ب این حال، او مرتکب خیانت عاطفی به معشوقه‌اش می‌شود؛ زیرا لذت رابطه جنسی با دیگران را هم می‌خواهد. الف آگاه است که نباید با دیگران رابطه جنسی داشته باشد، و درست به همین علت بعد از خیانت احساس پشیمانی می‌کند. برخی از انگیزه‌های الف، بد است (خواست ارتباط جنسی با دیگران) و برخی خوب است (آگاهی نسبت به رفتار خطا). الف دارای انگیزه‌های متعارضی است. از یک سو، تعهد به معشوقه‌اش را خوب و خیانت را بد می‌داند. از سوی دیگر، شهوت رابطه جنسی با دیگران را دارد. از همین روی وقتی با دیگران رابطه جنسی برقرار می‌کند، کاملاً آگاه است که مرتکب عمل خطا کارانه‌ای شده است.

اگر ناخودداری را در تعریف جرم مؤثر بدانیم، این مفهوم در حوزه مسئولیت کیفری قابل بررسی است. شخص ناخوددار با وجود ارتکاب رفتار خطا، مجرم تلقی نمی‌شود؛ زیرا در این حالت، مسئولیت کیفری مبتنی بر شخصیت عامل است و نه عمل او.

۳.۱. خودداری

فضیلت‌گرایان میان فرد خوددار (انکراتیک)^۱ و فضیلت‌مند تفاوت می‌گذارد. شخص خویش‌ن‌دار (خوددار) مثل شخص فضیلت‌مند دارای این ویژگی‌هاست: نخست، تمایل به انجام اعمال خوب دارد. دوم، تصور درستی از خوبی دارد و سوم، انگیزه انجام این اعمال را به این علت دارد که خوب هستند؛ اما شخص انکراتیک برخلاف شخص فضیلت‌مند با خود در تعارض است؛ یعنی امیال متعارضی دارد که سبب می‌شود کاری را که درست می‌داند، به دشواری انجام دهد؛ در حالی که انگیزه‌های شخص فضیلت‌مند یکپارچه هستند و به همین علت از انجام اعمالی که درست می‌داند، لذت می‌برد (Battaly, 2017: 166).

فرض کنید الف به منظور قتل ب، به ج پیشنهاد یک میلیون دلار می‌دهد. ج باور دارد قتل ب بد است و تمایل به قتل ب ندارد و سرانجام هم تصمیم می‌گیرد که با رد پیشنهاد الف چنین کاری را انجام ندهد. انگیزه وی از انجام ندادن چنین عملی این است که به درستی بر این باور است که قتل ب خطا است. ب این حال، ج برای ترک قتل ب تقلا می‌کند و روزها فکر می‌کند که با انجام چنین رفتاری چه ثروت زیادی نصیبش خواهد شد و در نهایت هم با تلاش بسیار، پیشنهاد الف را نادیده می‌گیرد. چنین فردی فضیلت‌مند و رذیلت‌مند نیست، بلکه خویش‌ن‌دار یا خوددار است؛ زیرا اگر «الف» فضیلت‌مند بود، برای ترک چنین رفتاری، به تلاش نیاز نداشت. البته رذیلت‌مند هم نیست؛ زیرا فعل بدی انجام نداده و تصور درستی هم از مفهوم خیر دارد.^۲

باید به یاد داشت که فرد خوددار، در مقایسه با فرد ناخوددار به فضیلت، نزدیک‌تر است؛ یعنی فرد ناخوددار به اندازه فرد با فضیلت قابل ستایش نیست و به میزان فرد خوددار و رذیلت‌مند هم قابل سرزنش نیست. از همین رو، منطقی است که فرد خوددار برخلاف فرد رذیلت‌مند مسئولیت اخلاقی نداشته باشد.

اینک، اگر معتقد باشیم که مفهوم خودداری باید در مسئولیت کیفری نقش داشته باشد، نظام عدالت کیفری باید بررسی کند شهروندی که مرتکب جرم نشده، یا کسی که مرتکب عمل صحیح قانونی شده به چه انگیزه‌ای بوده است؛ برای نمونه، فردی را تصور کنید که با وجود امکان سرقت اموال دوست خود، و با وجود وسوسه‌های شدید، مرتکب سرقت نمی‌شود.

هویگنس به‌عنوان یکی از طرفداران این نظریه معتقد است:

خطاهای مجرمانه عمدتاً با استدلالات عملی و تفکرات مورد بررسی قرار می‌گیرند، از جمله بحث در مورد اهداف، که متکی به انگیزه‌ها و نگرش‌های مربوط هستند. چیزی که داف از آن غفلت می‌کند، بستر استلال‌های عملی است که حقوق کیفری معمولاً به آن می‌پردازد (Huigens, 2004:p. 490).

1. Enkratic

۲. البته در منابع اسلامی متن‌هایی یافت می‌شود که این دیدگاه را بر نمی‌تابد و به فعل یا ترک فعل نیکویی که از سر ریاضت و سختی صورت می‌گیرد ارزش اخلاقی می‌دهد.

به نظر ما ادعای مذکور، فارغ از سخت بودن اثباتش، به دخالت در خصوصی‌ترین و عمیق‌ترین ساحت وجودی انسان یعنی حالات درونی او می‌انجامد. حال اگر انگیزه چنین فردی نشانگر میل به ارتکاب خطا بوده باشد، او در قبال آنچه هست، مسئولیت کیفری دارد. در این صورت، گستره مسئولیت کیفری به حالت‌های درونی افراد تسری پیدا می‌کند و گویی رفتار بیرونی ارزشی ندارد؛ زیرا مجازات کردن این افراد به‌علت «شخصیت» آنها است و نه «عملی» که مرتکب نشده‌اند.

۲. ارزیابی انتقادی نقش مفاهیم فقدان فضیلت در مسئولیت کیفری

برخی نظریه‌پردازان حقوق کیفری فضیلت‌گرا (Huigens, 2004: p. 497) درصددند تا میان ویژگی‌های اصلی اخلاق فضیلت و مفهوم هنجاری و حتی توصیفی جرم پیوند برقرار کنند. از دیدگاه این نظریه‌پردازان، در اخلاق فضیلت تمایز مهمی میان فضیلت و خویش‌داری و رذیلت و ضعف اراده^۱ وجود دارد. پرسش این است که آیا جرائم براساس مفاهیم رذیلت، خویش‌داری و ضعف اراده محقق می‌شوند. در ادامه خواهیم دید که چنین تفاوت‌هایی در تعریف جرم چه اهمیت و نقشی دارند.

۲.۱. تأثیر تمایز میان خودداری و فضیلت در مفهوم جرم

فردی را تصور کنید که موقعیت سرقت از کیف پول دوستش را دارد، ولی آن را به دوستش تحویل می‌دهد. انگیزه او از چنین رفتاری، ترس از مجازات نیست، بلکه رعایت اصول اخلاقی است. چنین فردی فضیلت‌مند تلقی می‌شود، اما اگر کسی با امیال متعارضی مانند ترس از مجازات از یک سو و بیداری وجدان از سوی دیگر جرمی را که شروع به اجرا کرده ترک کند،^۲ آنکراتیک و فاقد فضیلت است. براساس خوانش فضیلت‌گرایانه از مسئولیت کیفری، این فرد باید دارای مسئولیت کیفری باشد.

اکنون یک مقام قضایی را تصور کنید که تصمیم او متضمن محکومیت متهم است، با این حال متهم به او پیشنهاد رشوه می‌دهد. این پیشنهاد موجب می‌شود قاضی با خود دچار انگیزه‌های متناقض شود: از یک سو با چاره‌اندیشی قانونی به دنبال برائت متهم و اخذ رشوه است و از سوی دیگر، در پی عدالت‌خواهی و محکومیت متهم است. در نهایت او به سبب ترس از مجازات، متهم را محکوم و از اخذ رشوه خودداری می‌کند.

مثال اول بیانگر وضعیت انسان بافضیلت است که انگیزه‌های متعارضی با خود ندارد؛ یعنی عقل و احساس او یکپارچه عمل می‌کند. چنین فردی لازم نیست در برابر وسوسه سرقت از اموال دوست خود مقاومت کند، اما مثال‌های دوم و سوم به فرد خویش‌داری (انکراتیک) اشاره دارد. در این موارد، عمل صحیح ناشی از تمایل درونی عامل نبوده است؛ یعنی او به‌طور خودجوش از اخذ رشوه خودداری نکرده است؛ زیرا با سنجش ارزیابی موضوع به این نتیجه رسیده است که اخذ رشوه ارزش مجازات را ندارد. در هر دو وضعیت فضیلت و خودداری، اعمال این افراد جرم محسوب نمی‌شود. با آن که وضعیت دوم بیانگر خویش‌داری است، جرم‌انگاری چنین حالتی منطقی به نظر نمی‌رسد؛ زیرا حقوق کیفری موجود (رایج) بر «عمل» افراد تأکید دارد. این بدان معنی است که برخی از انواع اعمال مانند قتل انسان زنده و ورود خسارت به مال دیگری به‌عنوان جرم تعیین و مجرم به‌علت انجام چنین عملی محکوم و مجازات می‌شود (Duff, 1993: p. 345).

به بیان دیگر، افراد به‌خاطر آنچه انجام می‌دهند مسئولیت کیفری دارند، نه به سبب آنچه هستند. قانون کیفری نباید در مورد انگیزه‌های افراد برای پرهیز از انجام جرم تحقیق کند (Duff, 2013: p. 198). تا زمانی که افراد مرتکب رفتار مجرمانه نشوند، قانون کیفری نباید بررسی کند که چرا دست به ارتکاب جرم زده‌اند. بدین ترتیب، از نظر قانون کیفری مهم نیست که رفتار غیرمجرمانه به‌علت فضیلت بوده یا خویش‌داری (ترس از مجازات) (Duff, 2008: p. 199).

حتی زمانی که دادگاه‌ها به دفاعیات متهم توجه می‌کنند، میان فضیلت و خویشتن‌داری تمایز قائل نمی‌شوند؛^۱ به‌عنوان مثال، مأمور اجرای احکامی را در نظر بگیرید که حکم قانونی را از روی انگیزه انتقام شخصی اعمال می‌کند یا پزشکی که عملیات جراحی را با انگیزه سودجویی و شهرت انجام می‌دهد یا دادرسی که حکم بازداشت متهم را قانوناً اما با انگیزه کینه شخصی صادر می‌کند. همه این افراد به‌خاطر داشتن انگیزه‌های مذموم فاقد فضیلت هستند، اما رفتار آن‌ها مشمول عنوان‌های مجرمانه نیست.

نکته مهم دیگر، ناتوانی حقوق کیفری در الزام به فضایل خصوصی است. سخن این است که ویژگی‌های اخلاق فضیلت، نقشی در مفهوم توصیفی جرم ندارند؛ زیرا مسئولیت کیفری حداقل به شکل پارادایمی، مواردی همچون انتخاب‌ها، ویژگی‌های منشی^۲ یا ردایل را در نظر نمی‌گیرد، بلکه صرفاً مبتنی بر اعمال است (Duff, 2002: p.183). این دیدگاه مبین آن است که به‌طور معمول، هنجارهای جنایی بیشتر به اعمال بیرونی افراد مربوط می‌شود تا اعتقادات و خصلت‌های درونی آن‌ها (Koller, 2007: p.39). به دیگر سخن، قانون کیفری ابزار مناسبی برای الزام فضایل، نگرش‌ها و اعتقادات درونی نیست و دستیابی به اهداف فضیلت‌محور از طریق جرم‌انگاری می‌تواند به «ریاکاری عمومی»^۳ یا حتی سرکوب «آزادی اندیشه»^۴ بینجامد.

از این‌رو، مسئولیت کیفری نمی‌تواند متکی بر مفهوم آنکراتیک باشد و حقوق کیفری نیز مشروعیتی در الزام فضایل اخلاقی ندارد. حتی بر فرض که قانون کیفری بتواند پاسدار فضایل اخلاقی باشد، دستگاه عدالت کیفری «توانایی» الزام کیفری فضایل اخلاقی را نخواهد داشت. البته با آنکه سرسخت‌ترین اخلاق‌مداران (George, 1993: pp. 25-47) معتقدند که قانون قادر به القای فضیلت در شهروندان نیست؛ اما اثر آموزشی قانون کیفری بر شهروندان قابل انکار نیست.

با مطالعه اندیشه سیاسی ارسطو و حتی افلاطون می‌توان به این نکته پی‌برد که قانون در نظر آن‌ها کارکردی اخلاقی و تربیتی دارد؛ یعنی علاوه بر تأثیر اخلاق بر قانون، قانون نیز بر اخلاق اجتماعی تأثیرگذار است. این موضوع مورد توجه اندیشمندانی مانند مایکل سندل و دورکیم نیز قرار گرفته است (Garland, 2015: 67; Sandel, 2017: 150).

و انگهی، از یک سو این تردید ایجاد می‌شود که حقوق کیفری چگونه و با چه هزینه‌ای می‌تواند افرادی را که فضایل اخلاقی مانند شجاعت، صداقت یا سخاوت ندارند یا شخصیت رذیله‌ای دارند مجازات کند؛ آثار اجرای قانونی فضایل اخلاقی چیست و چه تبعاتی برای منظومه حقوق کیفری دارد. از سوی دیگر، حذف کامل فضایل اخلاقی در نظام عدالت کیفری خطرناک است. بنابراین، اینکه فضایل اخلاقی در مرتبه اجتماعی و نه شخصی، چگونه می‌تواند یک ارتباط حداقلی با نظام عدالت کیفری برقرار سازد، مهم است.

در یک نگاه ساده، حقوق کیفری به‌منظور تبعیت شهروندان از قانون کیفری متوسل به مجازات می‌شود. اگر ترس از مجازات، تنها انگیزه تبعیت شهروندان از هنجار جنایی باشد، اجرای حکم قانونی متزلزل و مشروعیت قانون کیفری زیر سؤال خواهد رفت؛ زیرا شهروندان ممکن است در ماهیت خطاکارانه هنجار جنایی تردید کنند و حتی آن را خطاکارانه تلقی نکنند.^۵

از این‌رو هنجار جنایی بدون حمایت از «فضایل اجتماعی»^۶ مانند عدالت، انصاف و عزم عمومی - که مکمل تهدیدهای قانونی است - نمی‌تواند به‌درستی عمل نماید. افزون بر این، تنها در صورتی می‌توان به اجرای مؤثر قانون کیفری دست یافت که تابعان این قانون،

۱. محتوای برخی از انواع عذر (Excuse) آن است که متهم مطابق با «استانداردهای شخصیتی که از او خواسته شده» رفتار کرده است، اما نیازی به بیان تمایز میان فضیلت و خودکنترلی (Self-Control) فرد در این اقدامات وجود نخواهد داشت. برای مشاهده دو بحث مفید در زمینه‌های مختلف این دیدگاه، رجوع کنید به:

Gardner J. 1996, p.103. Also See Robinson, P. 1997: pp. 95-124.

2. Character Traits
3. Public Hypocrisy
4. Free Thought

۵. داف تبعیت از قانون کیفری را وابسته به محتوای هنجار می‌داند. به باور وی شهروندان از کشتن افراد دیگر فقط به‌خاطر ترس از مجازات توسط قدرت مافوق امتناع نمی‌کنند، آن‌ها از کشتن دیگران امتناع می‌کنند؛ زیرا باور دارند این رفتار به‌صورت پیش‌قانونی (pre-legally) یعنی مستقل از قانون، خطاست (Duff, 2002: p.52).

6. Civic Virtues

دست کم به علت عدالت و درست دانستن هنجار کیفری مایل به مشارکت و همکاری با نهادهای اعمال قانون از قبیل پلیس و دادگاه‌ها باشند. ضمن آنکه استفاده از مجازات وسیله‌ای مناسب برای ترغیب دست‌اندرکاران عدالت کیفری مانند قضات و کارمندان دولتی نیست (Koller, 2007: p.45).

در مجموع، صرف تهدید به مجازات، شیوه مناسبی برای جلوگیری از فساد کنشگران عدالت کیفری و سوءاستفاده از قدرت قانون کیفری نیست. به همین سبب، افراد مذکور بدون گرایش به فضایل اخلاقی و صرفاً براساس نفع شخصی،^۱ ممکن است از اختیاراتشان سوءاستفاده کنند.

۲.۲. تفاوت میان رذیلت و ناخودداری در تحقق جرم

تمایز میان رذیلت و ضعف اراده (ناخویشتن‌داری)^۲ نیز نقشی در تحقق جرم ندارد. به‌طور منطقی نمی‌توان ادعا کرد که ارتکاب یک جرم اگر از روی ضعف اراده باشد و نه رذیلت، متهم می‌تواند از اتهام خود تبرئه شود یا حتی لزوماً در مجازات او تخفیف داده شود. به بیان دیگر، ارتکاب جرم، چه از روی ضعف اراده متهم باشد و چه به سبب رذیلت و باور درونی او به انجام کار خطا، سبب محکومیت مرتکب می‌شود (See Duff: 2008). مگر این‌که ضعف اراده چندان باشد که اختلال ارادی جدی محسوب شود.

از این‌رو انگیزه‌های متعارض فرد دچار ناخودداری نقشی در مفهوم جرم ندارند؛ به‌طور مثال، حقوق کیفری تفاوتی بین سارقی که در لحظه ارتکاب جرم تسلیم و سوسه خود شده (ناخودداری) و سارقی که با اطمینان درونی و انگیزه‌های راسخ دست به ارتکاب سرقت زده است (رذیلت)، قائل نمی‌شود. در حقوق کیفری به‌درستی، این اندازه از تفکرات، نیت، اهداف و برداشت‌های افراد نسبت به مفهوم خیر ارزیابی نمی‌شوند؛ زیرا حقوق کیفری به دنبال فضیلت‌مند کردن انسان‌ها نیست؛ اما انکار یا حذف فضایل اجتماعی در حقوق کیفری به معنی کناره‌نهادن مفاهیم بنیادینی همچون عدالت و آزادی است.^۳

ممکن است گفته شود تمایز میان این دو وضعیت در مرحله «تعیین مجازات»^۴ اهمیت پیدا می‌کند؛ آنچه ادعای مذکور را تقویت می‌کند این است که ندامت فرد دچار ناخودداری می‌تولند به کاهش مجازات او منجر شود؛ زیرا فرد رذیلت‌مند احتمال کمتری دارد که چنین حسی را بروز دهد. همچنین سابقه کیفری^۵ در شدت مجازات نقش دارد؛ زیرا مجرم رذیلت‌مند احتمالاً به شکل مستمر مرتکب جرم می‌شود، اما پشیمانی و نداشتن سابقه کیفری، معیارهای معتبری برای تمایز میان ضعف اراده و رذیلت به‌شمار نمی‌آیند؛ زیرا مجرم رذیلت‌مند هم می‌تواند نادم^۶ شود؛ همچنان‌که مجرم دارای اراده ضعیف نیز می‌تواند سوابق کیفری چشمگیری داشته باشد (Duff, 2008: p. 200).

حال عاشق‌نمایی را فرض کنید که معشوقه‌اش پاسخ مثبت به او نداده است. او قتل معشوقه خود را خطا می‌داند، اما در نهایت چون بر احساسات اشتباه خود نمی‌تواند غلبه کند او را به قتل می‌رساند. بعد از قتل هم بسیار پشیمان است و خود را به پلیس معرفی

۱. براساس «نظریه انتخاب عقلانی» (Rational Choice Theory) که ریشه در دیدگاه هابز دارد، انسان در مجموع موجودی خودگرا (Egoists) و به‌دنبال حداکثر سود فردی است. بر این مبنا قانون کیفری صرفاً با ایجاد نظام قانونی مجازات می‌تواند تابعانش را برانگیزد که براساس نفع شخصی (Self-interest) به شیوه‌ای رفتار کنند که به نتیجه مطلوب منجر شود. به نظر نگارنده، فایده‌گرایی در یک نظام قانونی برای تأمین انگیزه‌های صحیح به‌منظور تبعیت از قانون کیفری کافی نیست، حتی هنگامی که هر فرد فقط در پی نفع خویش باشد. برای اطلاع بیشتر درمورد نظریه انتخاب عقلانی بنگرید به: Elster, J., 1986, pp.40-49. Also See; Goode, J., 1997: pp. 22-41.

2. Incontinent

۳. جالب است که در اردوگاه فکری لیبرال‌ها مفهوم خیرخواهی نادیده گرفته نشده است. دست‌کم خیرخواهی محدود در عرصه‌های سیاستگذاری یکی از توجیهات لیبرالیسم تلقی می‌شود. نک: (Kicks, 2012: 298).

4. Sentencing

5. Criminal record

6. Remorseful

می‌کند. از دیدگاه قانون کیفری رایج، چنین فردی به قتل عمد محکوم می‌شود. اما از منظر حقوق کیفری فضیلت‌گرا، قابلیت سرزنش فردی که تصور درستی از خطا دارد نسبت به فردی که تصور نادرستی از خطا دارد، کمتر است.^۱

مطالب مذکور بیانگر این است که مفاهیم فضیلت و ردیلت با تعریف قانونی از جرم یا معیارهای کلی مسئولیت کیفری ارتباطی ندارند. البته این به معنای آن نیست که مفاهیم گفته‌شده با میزان مجازات افراد هیچ‌گونه ارتباطی نداشته باشند؛ به‌عنوان مثال، کسی که با خشونت غیرمعمول به فرد دیگر حمله می‌کند یا به‌علت ضررپذیری قربانی از او سوءاستفاده می‌کند، «ممکن» است متحمل مجازاتی شدیدتر از حالت عادی شود. همچنین کسی که همسرش را با انگیزه عشق یا دلسوزی می‌کشد، «ممکن» است متحمل مجازات کمتری شود.^۲ به‌هرروی باید توجه کرد که کماکان گرانیگاه اصلی حقوق کیفری بر عمل^۳ و نیت^۴ است و نه بر ویژگی‌های شخصیتی عمیق یا ماندگار که در این مسئله نقش دارند (Duff, 2013: p. 200). از این‌رو، تعیین میزان مجازات استلزام منطقی با پذیرش نقش مفاهیم ردیلت و فضیلت ندارد.

نظریه فضیلت شاید نقش اساسی در زندگی اخلاقی انسان‌ها داشته باشد، اما همان‌طور که اشاره شد، نقش محوری در تعیین قوانین مربوط به مسئولیت کیفری ندارد (Duff, 2002: p. 148). در زندگی اخلاقی انسان‌ها، گاه ماهیت اخلاقی یک عمل تا حدی مبتنی بر احساسات یا نگرش‌های مربوط به آن عمل است؛ ممکن است یک عمل به‌دلیل پیوندی که با ماهیت بعضی از ویژگی‌های درونی مانند شجاعت یا بزدلی، صداقت یا بی‌صداقتی، مهربانی یا نامهربانی دارد، ارزشمند یا بی‌ارزش تلقی شود. این گونه توصیف‌های اخلاقی به ایجاد تمایز میان «عمل صحیح»^۵ و «دلیل صحیح»^۶ منجر خواهد شد. یعنی یک عمل، منش اخلاقی^۷ خود را از دلایل یا احساساتی اخذ می‌کند که مطابق با آن انجام شده است (Duff, 2008: p. 201). به نظر می‌رسد این دیدگاه در تمام زمینه‌های اخلاقی صحیح نباشد. در بعضی موارد اگر عملی با نیت صحیح به انجام نرسیده باشد، فاقد ارزش اخلاقی است. اما اگر به فردی بی‌خانمان مسکنی به‌عنوان سرپناه داده شود، اما با روشی تحقیرآمیز یا «انگیزه‌هابزی»^۸ و خودبزرگ‌بینانه انجام شده باشد (Hobbes, 1928: Part I chapter 9.17). می‌توان این عمل را صحیح تلقی کرد؛ حتی اگر انگیزه فرد چندان مطلوب نبوده باشد. همچنین موارد دیگری وجود دارد که از منظر عدالت، درستی عمل را می‌توان با دقت از انگیزه یا دلیل فرد برای انجام آن عمل متمایز ساخت؛ مانند اینکه یک بدهی پرداخت می‌شود، به یک وعده وفا می‌شود، یک حکم صحیح داده می‌شود و یک فرد نجات پیدا می‌کند، در همه این موارد، این اعمال را می‌توان صحیح تلقی کرد، حتی اگر انگیزه فرد چندان مطلوب نباشد. (Duff, 2008: p. 201).

به نظر می‌رسد ما به‌طور معمول در مورد حقوق کیفری با مواردی سروکار داریم که ارزش آن اعمال وابسته به شخصیت عامل آن نیست؛ زیرا افراد در حقوق کیفری به‌دلیل شخصیت ردیلت‌مندشان مجازات نمی‌شوند، بلکه به‌دلیل عمل مجرمانه مجازات می‌شوند و این عمل، ارتباطی با ردیلت و فضیلت ندارد؛ بنابراین، در حقوق کیفری می‌توان عمل را از دلیل عمل متمایز ساخت. این

۱. برابر آموزه‌های اخلاق فضیلت در مواردی که مجرم تصور صحیحی از رفتار خطاکارانه دارد صرفاً به این دلیل که جرم را با تصور خطا انجام داده است با او تسامح نمی‌شود؛ این رویکرد البته در مواجهه با مواردی مانند قتل دیگری به اعتقاد اشتباه در مهدورالدم بودن او یا ارتکاب جرایم تروریستی بر مبنای باورهای ایدئولوژیک نادرست و غیرانسانی بازتاب‌های خاص خود را دارد. بسیاری از مرتکبان جرایم تروریستی به درستی عملی اعتقاد دارند که در واقع خطا است.

۲. این مورد در حقوق کیفری ایران مصداق ندارد؛ زیرا انگیزه نقشی در کاهش مجازات ثابت قصاص ندارد. برای اطلاع از این بحث در حقوق کیفری انگلستان و دیدگاه ارسطویی هویگنس در مورد نقش «تعقل عملی» در قتل با انگیزه ترحم بنگرید به:

Huigens, Kyron, 2013: p. 161.

3. Action
4. Intentions
5. The Right Deed
6. The Right Reason
7. Moral Character
8. Hobbesian Motive

تمایز به معنی تفکیک قلمروهای «درونی»^۱ و «بیرونی»^۲ یا «شخصیت»^۳ و «عمل»^۴ است و برای کسانی که نگران گسترش مداخله کیفری اند، مهم قلمداد می‌شود. داف در این باره می‌گوید:

اینکه [بگوییم] خطاکاری‌های مبتنی بر اعمال مجرمانه به صورت کلی یا حتی جزئی، از نگرش‌ها یا انگیزه‌هایی که به نمایش می‌گذارند نشئت می‌گیرند، غیرمحمول است... انگیزه شرورانه ممکن است در صورت نمایش خود در ماهیت عمل مجرمانه، به تشدید خطای ارتكابی دامن بزند، اما این مسئله برای شکل‌دهی یک عمل به عنوان جرم اهمیت زیادی نخواهد داشت (Duff, 2008: p.201).

بدیهی است که انگیزه شرورانه^۵ و انگیزه شرافتمندانه به عنوان ویژگی‌های شخصیتی، دلیل مسئولیت کیفری قلمداد نمی‌شوند و حتی نبود آن‌ها موجب نفي قصد جنایی نمی‌شود.

اکنون نوبت به بررسی نقش مفهوم ردیلت ارسطویی در جرم می‌رسد. این مفهوم از دو منظر، جایگاهی در تعریف جرم ندارد. نخست اینکه ویژگی تغییرناپذیری ردیلت موجب می‌شود تا شخصیت ردیلت‌مند از نوعی ثبات و تداوم برخوردار باشد. از این رو، صرف ارتكاب یک عمل ردیلت‌ناهن به معنای آن نیست که عامل، فردی ردیلت‌مند است. این جنبه از ردیلت معمولاً در تعریف جرم مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

دوم اینکه منشأ جرم ممکن است ناخودداری (ضعف اراده) باشد. در واقع یک جرم ممکن است تحت تأثیر احساس لحظه‌ای فاعل انجام شده باشد و بیانگر جنبه‌ای ماندگار از شخصیت او نباشد؛ مانند کسی که هنگام ربایش مال دیگری دچار وسوسه‌ای شده که نتوانسته در برابر آن مقاومت کند. این حالت درونی مورد توجه حقوق کیفری نیست. همین‌طور درک متهم از مفهوم خوبی و همچنین پشیمانی او بعد از ارتكاب جرم در تبیین مفهوم ناخودداری اهمیت دارد، اما جایگاه چندان در تعریف جرم ندارد.

نکته حائز اهمیت دیگر اینکه مرزهای پیچیده جرم‌انگاری «جرم محال»^۶ با «شروع به جرم» وابسته به این است که مبنای مسئولیت کیفری را براساس نظریه «عمل» یا نظریه «شخصیت» طراحی کنیم؛ به عنوان نمونه برخی از کشورها، مانند انگلستان، تفاوتی میان محال قانونی^۷ (مانند برداشتن مال خود به قصد سرقت به تصور تعلق آن به دیگری) و محال مادی یا فیزیکی^۸ (مانند دست‌کردن در جیب خالی به قصد سرقت) قائل نمی‌شوند و هر دو را در حکم شروع به جرم می‌دانند. در پرونده «شیوپوری»^۹ در سال ۱۹۸۵، فردی یک بسته حاوی ماده بی‌ضرر مشتق از سبزیجات را به تصور اینکه حاوی ماده مخدر است، برای تحویل دادن به کسی در ایستگاه راه‌آهن برده و در آنجا دستگیر شده بود. مجلس اعیان، ضمن تغییر تصمیم قبلی خود در پرونده «اندرتون علیه ریان»، این فرد را به شروع مداخله آگاهانه در مواد مخدر محکوم کرد و اظهار داشت که مسئولیت کیفری در همه موارد شروع به جرم محال، به وجود می‌آید. در پرونده قبلی (اندرتون علیه رایان)^{۱۰} که در آن، متهم یک دستگاه ویدیو را با این تصور که مال دزدی است خریده بود، علی‌رغم محکوم‌شدن اولیه در دادگاه تجدیدنظر، مجلس اعیان از رویکرد ذهن‌گرایانه امتناع و از محکوم‌کردن او خودداری کرده بود (Mir Mohammad Sadeghi, 1400: 156). اکنون براساس نظریه انتخاب یا «شخصیت‌بنیاد»^{۱۱} رایان قطعاً مجرم است؛ زیرا انتخاب او «خرید اموال مسروقه»^{۱۲} بوده که در عملش بروز پیدا کرده است. به بیان دیگر، خطای فردی که آگاهانه مرتکب خرید و فروش اشیای دزدیده شده می‌شود، دقیقاً مشابه خطای فردی است که این اشیاء را با باور اشتباه خریداری

1. Inner

2. Outer

3. Character

4. Action

5. Vicious Motive

6. Impossible Attempts

7. Legal Impossibility

8. Physical Impossibility

9. Shivpuri (1986)

10. See Theft Act, (1968), c. 60, 22; Also See Anderton v. Ryan, (1985) 1 A.C. 560.

11. Choice or Character-based account

12. To Handle Stolen Goods

می‌کند، اما براساس یک دیدگاه «عمل‌محور»^۱ می‌توان گفت که او مسئول نیست؛ زیرا چنین مسئولیتی مبتنی بر خرید کالای دزدی یا حداقل شروع به خرید کالای دزدی است و این عمل باید نشانگر نوعی «تصاحب با سوءنیت»^۲ باشد، اما در این پرونده، خانم رایان چنین عملی را انجام نداده است. دیدگاه مبتنی بر عمل، حتی اگر متضمن اعمالی باشد که بیانگر انتخاب‌ها یا ویژگی‌های شخصیتی است، می‌توان آن را به مفهوم «عینیت‌گرایی»^۳ از مسئولیت نزدیک دانست (Duff, 2002: p.158).

در پرونده‌های شیوپوری و رایان، افراد مذکور در اصطلاح فلسفه اخلاق، دچار «بدقابالی»^۴ شده‌اند.^۵ آن‌ها به علت داشتن انگیزه مذموم، فاقد فضیلت تلقی می‌شوند و همچنین مسئولیت اخلاقی دارند. در اینجا نوعی پیوستگی میان عمل و انگیزه وجود دارد؛ یعنی ارزش عمل براساس انگیزه تعیین می‌شود. درست به همین دلیل، عمل خوب یا مباح در مثال‌های پیشین از دایره داوری اخلاقی حذف می‌شود؛ زیرا داوری اخلاقی باید براساس آنچه انتخاب شده صورت پذیرد. انگیزه انتخاب شده است، ولی انتخابی نسبت به عمل وجود ندارد.

بنابراین، اگر مانع بدقابالی به وجود نمی‌آمد، عامل عمل خطا را انجام می‌داد. در اینجا شاهد لزوم وجود عنصر انتخاب در فلسفه اخلاق ارسطویی هستیم که دقیقاً در تحقق مسئولیت کیفری نیز لازم است. از این جهت، بدقابالی در خطاکاری، از سرزنش‌پذیری کسی نمی‌کاهد. این موارد ممکن است تحت عنوان جرم محال براساس نظریه شخصیت جرم‌انگاری شوند.^۶

1. Action-Based Account

۲. تصاحب نادرست اموال (Dishonesty) به عنصر سوءنیت اشاره دارد و یکی از عناصر جرم مداخله در اموال مسروقه (To Handle Stolen Goods) تلقی می‌شود. اگر شخصی با باور به اینکه حق قانونی تصاحب مالی را دارد، آن را تصاحب کند، تصاحب نادرست محقق نخواهد شد.

Also see Martin, Elizabeth A, 2006: p.171.

3. Objectivist

4. Bad luck

5. To study the effect of these types of luck on criminal responsibility, See Niazi, Mohammad (2022), From Moral Luck to Criminal Luck, First Edition, Tehran: Mizan; Nobahar, Rahim, Khatashab, Mohammad Reza (2018), Resultant Moral Luck and Criminal Law, Comparative Law, 6th year, Number 1, Spring and Summer, <https://doi.org/10.22096/law.2019.36881>.

۶. قانون مجازات اسلامی ایران بر مبنای پیروی از نظریه شخصیت با تصویب تبصره ماده ۱۲۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به مدافعان مجازات جرم محال پیوسته است. در مورد گستره این تبصره نسبت به «محال حکمی» اختلاف نظر وجود دارد. برخی بر آنند که تبصره ناظر به جرم محال حکمی و موضوعی است. مانند اینکه کسی به علت «ناآگاهی» به مرده تیراندازی کند (محال حکمی) یا اینکه فردی به سمت انسانی شلیک کند غافل از اینکه او لحظه‌ای قبل اتاق را ترک کرده است (محال موضوعی) (Ardabili, 2012: 325 and 337; Mansourabadi, 2016: 233 and 241; Elham, and Borhani, 2014: 233). در مقابل، بعضی دیگر محال حکمی را از شمول تبصره مذکور خارج می‌دانند؛ با این استدلال که شمول تبصره ناظر به وقوع رفتاری است که به جهت «مادی» غیرممکن باشد. پس در مواردی که وقوع جرم به جهت «قانونی» غیرممکن باشد شروع به جرم رخ نمی‌دهد. بدین ترتیب تیراندازی به جسد به قصد قتل در حکم شروع به جرم نیست (محال حکمی)؛ زیرا در این موارد، در عنصری از عناصر مذکور در «تعریف قانونی جرم» خدشه وجود دارد، اما چکاندن سلاح بدون فشنگ به قصد قتل دیگری در حکم شروع به جرم است. (Mirmohammad Sadeghi 1392: 99 and 100; Aghainia, 2012: 141 and Rostami, 1397: 102; Mirmohammad Sadeghi and Ali Rahmati, 1398: 141). منشأ بحث این است که یک رفتار تا چه اندازه باید خطرناک باشد تا آن عمل موضوع مناسبی برای جرم‌انگاری داشته باشد. سؤالی که پاسخ دقیقی برای آن وجود ندارد. به همین دلیل محل مجادله در موارد محال، مواردی نیست که خطر آشکارا وجود دارد، بلکه بحث در جایی است که عمل در ظاهر کاملاً غیرمجرمانه است، مانند اینکه فردی به قصد قتل، به جای سیانور در نوشیدنی فرد مورد نظرش شکر بریزد. بنا بر یک تفسیر منطقی، تفاوتی در میزان سرزنش‌پذیری فاعل و حالت خطرناک وی در دو وضعیت محال موضوعی (Factual impossibility) و محال حکمی (legal impossibility) نیست. هردو وضعیت فوق بیانگر نقص شخصیت اخلاقی عامل است. در مورد مبانی فلسفه جرم‌انگاری جرم محال بیان شده است: «فرض اساسی در اینجا این است که ذهن عامل (Actors mind) به بهترین نحو بیانگر حالت خطرناکی (Dangerousness) اوست». تغییر نگرش از «عمل» افراد به سوی «ذهن» آن‌ها، منطبق است با تغییر تمرکز از تهدید نسبت به اعمال خطرناک، به حالت خطرناک.

See Fletcher, George, 1998: p.177.

ظاهراً از نگاه ارسطو، هر دو وضعیت (محال حکمی و موضوعی) مبین رفتار ناخواسته است که از «جهل» عامل ناشی می‌شود. از این رو چنین رفتاری در دایره سرزنش قرار نمی‌گیرد؛ زیرا اختیاری نیست.

نتیجه گیری

اگر مسئولیت کیفری مبتنی بر مفاهیم اخلاقی فضیلت بنا شود، آنگاه حوزه جرم‌انگاری به حوزه‌های فرافتاری انسان یعنی قلمروهای درونی او سرایت می‌کند؛ این چیزی است که کابوس طرفداران پاسداشت حوزه‌ی فضائل عمومی از نفوذ فضائل خصوصی به حقوق کیفری است. به نظر می‌رسد حکومت «نمی‌تولند» و «نباید» صرفاً ویژگی‌های منشی شهروندان را موضوع مسئولیت کیفری قرار دهد. به بیان دیگر، قانون کیفری، نمی‌تواند و نباید «انگیزه صحیح» با «عمل ناصحیح» و همچنین «انگیزه ناصحیح» با «عمل صحیح» را تحت کنترل قرار دهد؛^۱ فرض کنید، والدینی با انگیزه تربیت و نه خودخواهی و تحقیر، فرزند خود را در حد غیرمتعارف تنبیه و او را فلج کنند. در اینجا نمی‌توان گفت چنین انگیزه‌ای خوب یا شرافتمندانه است و در نتیجه والدین فضیلت‌مند هستند؛ زیرا یکی از مؤلفه‌های فضایل، همان‌گونه که در تعریف فضیلت دیدیم، برداشت صحیح از مفهوم خیر است. اگر شرط پندار صحیح از خیر را در نظریه فضیلت نادیده بگیریم و انگیزه‌های «شخصی» را معیار انگیزه خوب بدانیم، باید بپذیریم کسی که با انگیزه کمک به فقرا اموال ثروتمندان را سرقت و آن‌ها را به فقرا می‌دهد و همین‌طور کسی که با انگیزه ایجاد خیر و برکت در شهر، زانی را -که کارگر جنسی هستند- به قتل می‌رساند یا کسی که با انگیزه اصلاح‌گری یا اشاعه عفت، افراد غیرمسلمان یا بدحجاب را به قتل می‌رساند، انگیزه صحیح و حتی ممدوحی دارد! بنابراین، ارتکاب عمل خطا هرچند به انگیزه ممدوح، رافع مسئولیت اخلاقی و حقوقی نخواهد بود؛ زیرا تصور درست از مفهوم خوبی، شرط تحقق مسئولیت اخلاقی است. شاید به همین دلیل باشد که انگیزه شرافتمندانه در حقوق کیفری، تأثیری در عدم تحقق جرم ندارد. با چنین رهیافتی، گستره حوزه مسئولیت کیفری، صرفاً حالت‌های منشی افراد نیست؛ زیرا عمل خوب در دایره اخلاق فضیلت حذف نمی‌شود.

ماهیت خطاکارانه بعضی از افعال مانند تنبیه، به چگونگی وضعیت انگیزشی عامل بستگی دارد. به سخن دیگر، داوری اخلاقی و حقوقی در مورد تنبیه متعارف، به‌عنوان یک عمل صحیح، بسته به انگیزه عامل است. با وجود نقش محدود انگیزه اخلاقی در حقوق کیفری، نمی‌توان قائل به وجود رابطه‌ای منطقی میان تحقق و عدم تحقق جرم با منش ممدوح یا مذموم شد؛ یعنی ویژگی‌های منشی عامل بر «اصل» مسئولیت کیفری تأثیر نمی‌گذارد و صرفاً می‌توانند بر «درجه» مسئولیت کیفری و در نتیجه، میزان مجازات تأثیر داشته باشند.

اما برخی نظریه‌پردازان منش (Doris, 1400, 30) شرط لازم مسئولیت کیفری را بررسی ویژگی‌های «منشی» یا شخصیتی افراد می‌دانند. به نظر آنها صرف تمرکز بر عمل مجرمانه در دادرسی کیفری کافی نیست، بلکه باید ویژگی منشی که در قالب عمل ظهور پیدا کرده است نیز لحاظ شود. بدین ترتیب، اگر عمل خطا «ناهماهنگ با منش»^۲ عامل باشد، مسئولیت کیفری محقق نمی‌شود؛ ولی اگر عمل خطا هماهنگ با منش عامل باشد، مسئولیت کیفری محقق می‌شود؛ یعنی مجرم کسی است که عمل مجرمانه، هماهنگ با سرشت درونی اوست. معروف است که گفته می‌شود آن فرد خطاکار هست، اما خطاپیشه نیست، بنابراین مسئولیت اخلاقی ندارد. تصور کنید که الف به عنوان یک جنایتکار حرفه‌ای و ب به عنوان یک شهروند درستکار برای ادای شهادت کذب در دادگاه تهدید می‌شوند. یک نظریه‌پرداز منش باید معتقد باشد که شهادت دروغ الف «هماهنگ با منش» جنایتکارانه او است، در نتیجه به دلیل تهدید نمی‌تواند مشمول عذر قانونی تهدید یا اجبار باشد، اما شهادت دروغ ب «ناهماهنگ با منش پایدار» او هست، پس مسئولیت کیفری به دلیل عذر قانونی ندارد؛ زیرا رفتار ب از نوع اموری نیست که عادتاً انجام می‌دهد.

See Aristotle, 2009: 1111 a, p.40.

۱. حتی در اندیشه کمال‌گرایی نیز چنین رویکردی وجود دارد. کمال‌گرایان لیبرال مانند راس هریسون، جوزف رز (Joseph Raz)، استیون وال (Steven Wall) و ویل کیملیکا (Will Kymlicka) تفسیر متفاوتی از بی‌طرفی دولت ارائه می‌کنند که به موجب آن دولت باید برای همه شهروندان فرصتی برابر فراهم کند تا در پی تحقق خیر آرمانی خود باشند. همه از طرفداران رویکرد اخیر و معتقد به بسط غیرمستقیم اخلاق توسط حکومت هستند.

See: Shirzad, Omid, Perfectionism and Impartiality and its Effects in the Power Structure and Public Rights, First edition, Tehran: Majd, 2016, pp. 30-34.

2. Out of Character

از سوی دیگر فرض کنید الف برای شهادت دروغ علیه دوست مجرمش تهدید به مرگ می‌شود، اما الف به سبب رعایت مرام گروه مجرمانه خود از شهادت کذب امتناع می‌کند و حقیقت را در دادگاه می‌گوید. در این صورت یک نظریه پرداز منش باید معتقد باشد که الف مطابق با منش مجرمانه خود (مسئولیت گروه مجرمانه‌اش) رفتار کرده است. حال مسئولیت کیفری الف صرفاً به دلیل هماهنگی رفتار او با منش‌اش و عدم ارتکاب فعل خطا ناعادلانه است. به نظر ما این مثال نقض نشان می‌دهد که معیار منش پایدار فارغ از مسائل بسیار پیچیده عملی در محکمه، قابلیت کاربست در قواعد مسئولیت کیفری را ندارد.

افزون‌براین، دلایل خوبی علیه دیدگاه منش‌محور وجود دارد که نشان می‌دهد منشاً رفتار آدمیان لزوماً منش پایدار آنها نیست؛ یعنی ممکن است که عامل محیطی بدون در نظر گرفتن منش بر رفتار آدمی اثرگذار باشد. به عنوان نمونه متخصصان روان‌شناسی به افراد داوطلب برای آزمایش الفاء کردند که در حال شوک الکتریکی به قربانی‌های خود هستند یا از داوطلبان (آزمایش‌شوندگان) خواسته شده بود که به‌عنوان زندان‌بان ایفای نقش کنند. رفتار آزاردهنده آزمایش‌شوندگان نسبت به قربانیان فرضی تا حدی بود که محققان آزمایش را متوقف کردند.^۱ این گونه دلایل تجربی گواه آن است که «نیروی موقعیت» می‌تواند منش‌های مثبت آدمی را تضعیف نماید.

باوجود این نمی‌توان بطور مطلق منکر نقش منش (شخصیت) در گستره مسئولیت کیفری شد. به‌سخن دیگر، شرایط سلبی مسئولیت کیفری از جمله کودکی و جنون از جمله اوصاف نسبتاً پایدار شخصیت قلمداد می‌شوند که از آنها به‌عنوان عوامل مانع مسئولیت کیفری به شکل تام یاد می‌شود.

در نهایت، عطف توجه اخلاق فضیلت به مقولاتی مانند منش، شخصیت، احساس و انگیزه به مراتب بیش از توجه دو رقیب شناخته‌شده‌اش یعنی اخلاق وظیفه‌گرا و اخلاق فایده‌گرا است. این امعان نظر به مسائل جذابی در قلمرو اخلاق شامل قضاوت‌های اخلاقی و تعیین عمل درست در موارد تراحم دامن زده است. با این حال طبع رفتارمدار حقوق کیفری همچنان در برابر پذیرش تأثیر این موارد بر مفهوم جرم و مسئولیت مقاومت می‌کند؛ اما این به معنای بی‌اهمیتی آورده‌های نظام اخلاق فضیلت نیست. در واقعیت بیرونی برخی در فضایی تولد و رشد می‌یابند که امکان زیست فضیلت‌مندانه به کلی برای آنها وجود ندارد؛ درحالی‌که برخی از همه زمینه‌ها و امکانات لازم برای دانستن درست و زیست فضیلت‌مند برخوردارند. حقوق کیفری نمی‌تواند بر این واقعیت چشم ببندد و صرفاً با تکیه بر نوعی عینیت‌گرایی افراطی این تفاوت‌ها را نادیده بگیرد. به‌ویژه اگر توزیع نابرابر امکانات اجتماعی در این وضعیت مؤثر باشد مسأله حساس‌تر می‌شود.

References:

- Ardabili, Mohammad Ali (2012), *General Criminal Law*, Volume 1, 32nd Edition, Tehran: Mizan.
- Aristotle (2009), *The Nicomachean Ethics*, Translated by David Ross, New York: Oxford University Press .
- Battaly, Heather (2017), *Virtue*, Translated by Amir Hossein Khodaparast, Tehran: Kargadan, First Edition. [In Persian]
- Carr, Claudia, Jansen, Maureen (2016), *Introduction to Criminal Law of England and Wales*, Translated by Amir Etemadi, First Edition, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Curzon, L. B., Richards, P. H. (2012), *Dictionary of Law*, Translated by Qadir Golkarian and Colleagues, Second Edition, Tehran: Daneshyar. [In Persian]
- Doris, Jan-M (2021), *Out of Character on the Psychology of Legal Excuses in Criminal Law*, Translated by Ali Asghar Mohammadzadeh, In the Ethics of Punishment: a Collection of Practical Essays on Punishment, Tehran: Taha. [In Persian]
- Duff R. A. (2002), *Crime, Prohibition, and Punishment*, Journal of Applied Philosophy, Vol. 19, No. 2.
- Duff, R. A (2008), *Virtue, Vice, and Ciminal Liability In Virtue Jurisprudence*, Edited by Colin Farrelly and Lawrence B. Solum, New York: Palgrave Macmillan.

1 .See; Lawrence, J. Jost (2016), Virtue and Vice, in Encyclopedia of Moral Philosophy, Edited by Paul Edwards and Donald Burchert, Translated by Enshaallah Rahmati, Edited by Mostafa Malekian, Tehran: Sophia .2016, p. 398.

- Duff, R. A., (2002), *Virtue, Vice, and Criminal Liability: Do we want an Aristotelian criminal law?* In: Buffalo Criminal Law Review, Vol. 6, No. 1.
- Duff, R.A (1993), *Choice, Character, and Criminal Liability*, In: Law and Philosophy, Vol. 12.
- Duff, R.A. (2002), *Rule-Violations and Wrongdoings, in Criminal Law Theory: Doctrines of the General Part*, edited by Stephen Shute, A. P. Simester; Oxford University Press.
- Duff, R.A. (2006), *The Virtues and Vices of Virtue Jurisprudence in: Values and virtues: Aristotelianism in Contemporary Ethics*, Edited by Timothy Chappell, New York: Oxford University Press.
- Duff, R.A.(2013), *Virtue, Vice and the Criminal Law - A Response to Huigens and Yankah In Law, Virtue and Justice*. Edited by H. H. Lai & A. Amaya, Oxford: Hart Publishing.
- Elham, Gholamhossein and Borhani, Mohsen (2014), *Introduction to General Criminal Law: Crime and Guilty*, Tehran: Mizan, First Edition [In Persian]
- Elster, J (1986), *Rational Choice: Reading in Social and Political Theory*, New York: New York University Press.
- Fletcher, George (1998), *Basics Concepts of Criminal law*, New York: Oxford University Press.
- Gardner J. (1996), *Justifications and Reasons in Harm and Culpability*, Edited by A. P. Simester and A. T. H. Smith.
- Garland, David (2016), *Punishment and Modern Society*, Translated by Golami, Nabiollah, Tehran: Mizan. [In Persian]
- George, R. P (1993), *Making men moral: Civil liberties and public morality*, New York: Oxford: Clarendon Press: Oxford University Press.
- Goode. J., (1997), *Rational Choice*, The American Sociologist, Vol. 28, No. 17.
- Hobbes, T. (1928), *The Elements of Law: Natural and Politic*, Cambridge University Press.
- Huigens, Kyron (1995), *Virtue and Inculcation* In Harvard and Law Review, Vol.108, No. 8, pp.1439, 1424,1463.
- Huigens, Kyron (2004), *On Aristotelian Criminal Law: A Reply to Duff*, Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy, Volume 18, Issue 2.
- Huigens, Kyron, 2013, *Motivating Intentions, Reciprocal Specification of Ends and the Assessment of Responsibility In Law, Virtue and Justice*, Edited by H. H. Lai & A. Amaya, Oxford: Hart Publishing.
- Hurka, Thomas, (2001), *Virtue, Vice and Value*, Oxford University Press.
- Karaunt, Richard (2001), *Aristotle's Ethics*, available at: <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-ethics>.
- Kix, John, 2012, *Against Liberalism*, Translated by Mohammad Reza Taheri, Tehran: Scientific and Cultural Publishing. [In Persian]
- Koller, P. (2007), *Law, Morality, and Virtue In: Working Virtue: Virtue Ethics and Contemporary Moral Problems*, Edited by Rebercca L. Walker & Philip, New York: Oxford University Press.
- Lawrence, J. Jost (2016), *Virtue and Vice, in Encyclopedia of Moral Philosophy*, Edited by Paul Edwards and Donald Burchert, Translated by Enshaallah Rahmati, Edited by Mostafa Malekian, Tehran: Sophia. [In Persian]
- Mansoorabadi, Abbas (2016), *General Criminal Law*, First Edition, Tehran, Mizan Publishing.
- Martin, Elizabeth A. (2006), *A Dictionary of Law*, New York: Oxford University Press, Sixth Edition.
- Mirmohammad Sadeghi, Hossein (1400), *General Criminal Law: Criminal Phenomenon*, Tehran Dadgostar. [In Persian]
- Mirmohammad Sadeghi, Hossein and Rahmati, Ali (2016), *Criminal Liability in Criminal Attempt, In the Encyclopedia of Criminal Responsibility*, edited by Mohsen Sharifi, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Mirsaeidi, Seyyed Mansour (2006), *Criminal Responsibility: Territory and Pillars*, Tehran: Mizan
- Niazi, Mohammad (2022), *From Moral Luck to Criminal Luck*, First Edition, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Nobahar, Rahim, Khatashab, Mohammad Reza (2018), *Resultant Moral Luck and Criminal Law, Comparative Law*, 6th year, Number 1, Spring and Summer, <https://doi.org/10.22096/law.2019.36881>. [In Persian]
- Robinson, P. (1997), *Structure and Function in Criminal Law*, New York: Oxford Clarendon Press.

- Sandel, Michael (2017), *Essays on Morality in Politics*, Translated by Afshin Khakbbaz, Tehran: Nashrehnew. [In Persian]
- Solum, L. B (2014), *Virtue Jurisprudence: Towards an Aretaic Theory of Law in Aristotle and The Philosophy of Law: Theory, Practice and Justice*, Edited by: Liesbeth Huppel-Cluysenaer, Springer, Dordrecht..
- Warburton, Nigel (2014), *Philosophy: The Classics*, New York: Routledge, Fourth Edition.
- Zagzebski, Linda (2016), *The Virtues of the Mind: An Inquiry into the Nature of Virtue and the Ethical Foundations of Knowledge*, Translated by Amirhossein Khodaparast, Tehran: Kargdan Publishing, Second Edition. [In Persian]

استناد به این مقاله:

نوبهار، رحیم و محمودیان اصفهانی، کامران (۱۴۰۳)، « مسئولیت کیفری از نظرگاه اخلاقی فضیلت ». پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱۵، پیاپی ۲۹، صص. ۱۶۳-۱۷۷. DOI: 10.22124/jol.2024.25615.2409

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

